OIKEUSMINISTERIÖ

LAUSUNTO

10.2.2018

Eduskunnan lakivaliokunnalle

Asia: E 105/2017 vp – Valtioneuvoston EU-vaikuttamisstrategia 2018

Vuonna 2018 Suomen EU-vaikuttamista raamittaa käynnissä oleva keskustelu EU:n tulevaisuudesta, Iso-Britannian EU-eron valmistelut sekä uuden rahoituskehyskauden valmistelut. Samalla käynnistyy valmistautuminen seuraavan vuoden EP-vaaleihin, vaaleja seuraavaan uuteen komissioon ja sen työohjelmaan sekä Suomen EU-puheenjohtajakauteen (1.7.-31.12.2019).

Tässä lausunnossa nostetaan esiin joitakin oikeusministeriön EU-toiminnan näkökulmasta keskeisiä valtioneuvoston EU-vaikuttamisstrategian linjauksia erityisesti lakivaliokunnan toimialan osalta. OM:n vuoden 2018 EU-vaikuttamissuunnitelma on tämän lausunnon liitteenä.

Edellisen vuoden vaikuttamisstrategiasta antamassaan lausunnossa LaVL 1/2017 vp lakivaliokunta piti erittäin myönteisenä sitä, että ihmis- ja perusoikeuksien painotus valtioneuvoston EU-vaikuttamisen kohteena oli aikaisempaan verrattuna kasvanut. Suuri valiokunta yhtyi tähän näkemykseen (SuVL 2/2017 vp). Myös vuoden 2018 EU-vaikuttamisstrategiassaan valtioneuvosto on nostanut ensimmäiseksi keskeiseksi vaikuttamiskohteekseen vaikuttamisen EU:n perustana olevan yhteisen arvopohjan vahvistamiseen. Unionin perustana olevat arvot on kirjattu EU-sopimuksen 2 artiklaan. Sopimuksen 7 artiklassa määrätään menettelystä, jolla neuvosto voi puuttua yhteisten arvojen loukkaamiseen. Komissio antoi joulukuussa 2017 Puolaa koskevan ehdotuksen neuvoston päätökseksi, jolla SEU 7 artikla otettaisiin ensimmäistä kertaa käyttöön. Päätösehdotuksen 1 artiklan mukaan on selvä vaara, että Puola loukkaa vakavasti oikeusvaltioperiaatetta. Komission mukaan oikeusjärjestelmän rakenteeseen liittyvät lainsäädäntömuutokset ja niiden yhteisvaikutus aiheuttavat vakavaa vaaraa oikeuslaitoksen riippumattomuudelle ja vallanjaolle Puolassa.

Vuodesta 2014 alkaen EU:ssa onkin käyty ennen näkemättömän paljon keskustelua jäsenvaltioiden oikeuslaitosten riippumattomuuden merkityksestä eurooppalaiselle integraatiolle, talouskasvulle ja unionin tulevaisuudelle. Oikeusministeri Häkkänen on osallistunut tähän keskusteluun aktiivisesti ja aloitteellisesti. Viimeksi OSA-neuvostossa 7.-8.12.2017 käytiin Suomen aloitteesta keskustelua tarpeesta kiirehtiä EU:n liittymistä Euroopan ihmisoikeussopimukseen. Suomen EU-puheenjohtajakaudella tulee kuluneeksi 10 vuotta siitä, kun perussopimukseen kirjattiin EU:lle velvoite liittymiseen (SEU 6).

EU:ssa käynnissä oleva keskustelu yhteisistä arvoista kuten oikeusvaltioperiaatteesta on merkityksellistä EU:ssa tapahtuvan oikeudellisen yhteistyön näkökulmasta. Perussopimusten mukaan oikeudellinen yhteistyö unionissa perustuu tuomioistuinten tuomioiden ja oikeusviranomaisten päätösten vastavuoroisen tunnustamisen periaatteeseen. Jos oikeuslaitosten riippumattomuus EU:n jäsenvaltiossa vakavasti vaarantuu, myös koko oikeudellisen yhteistyön perusta murenee. Vastavuoroisen tunnustamisen periaate linjattiin EU:n oikeudellisen yhteistyön perustaksi Suomen ensimmäisellä EU-puheenjohtajakaudella, josta Suomen kolmannen PJ-kauden alkaessa tulee kuluneeksi 20 vuotta.

Käyntiosoite	Postiosoite	Puhelin	Faksi	Sähköpostiosoite
Kasarmikatu 25 HELSINKI	PL 25 00023 VALTIONEUVOSTO	02951 6001	09 1606 7730	oikeusministerio@om.fi

Valtioneuvoston vaikuttamisstrategian linjauksiin kuuluu näkemys siitä, että perusoikeuksia kunnioittava Euroopan oikeuden alue tukee myös talouskasvua ja investointeja. Tämä vastaa myös oikeusministeriön näkemystä. Vaikuttamisstrategiassa nostetaan esiin myös tarve sille, että EU:ssa saadaan aikaan pitkän tähtäimen visio ja toimintasuunnitelma digitaloudesta, erityisesti tekoälystä ja alustataloudesta. Aihepiiri tulee olemaan yksi vuoden 2018 keskeisistä teemoista, jota koskevaa keskustelua Suomi haluaa olla käynnistämässä myös oikeusministereiden kesken. Joulukuussa 2017 annetussa yhteisessä EU-lainsäädäntöprioriteetteja koskevassa julistuksessa Euroopan parlamentti, neuvosto ja komissio sitoutuivat varmistamaan henkilötietojen suojan korkean tason, digitaaliset oikeudet ja eettiset standardit kehitettäessä tekoälyn ja robotiikan hyödyntämistä. Oikeusministereiden kesken Suomi haluaa jatkaa keskustelua siitä, miten uudet teknologiat voivat edistää oikeuksiin pääsyä ja oikeuslaitosten tehokkuutta sekä siitä, mitä oikeudellisia ja eettisiä kysymyksiä uuteen vaiheeseen siirtyvään teknologiseen kehitykseen liittyy. Näitä kysymyksiä käsiteltäneen jossain määrin komission tiedonannossa, jota odotetaan keväällä 2018.

Terrorismin ja rajat ylittävän vakavan rikollisuuden torjuminen säilyy valtioneuvoston EU-vaikuttamisen keskeisenä kohteena myös vuonna 2018. Valtioneuvosto korostaa, että terrorismin vastaisessa toiminnassa on kunnioitettava perus- ja ihmisoikeuksia sekä oikeusvaltioperiaatetta. Suomen perinteisiin EU-linjoihin kuuluu, että vapauden, turvallisuuden ja oikeuden unionia tulee kehittää tasapainoisesti (LaVL 1/2017 vp). Vuoden 2017 EU-vaikuttamisstrategiasta antamassaan lausunnossa suuri valiokunta korosti lisäksi, että varsinkin haastavamman sisäisen turvallisuuden oloissa ihmis- ja perusoikeuksien toteutumiseen unionin sisällä on kiinnitettävä vahvistetusti huomiota (SuVL 2/2017 vp).

Terrorismia koskeva rikosoikeudellinen EU-lainsäädäntö on juuri uudistettu ja sen edellyttämät lainsäädäntömuutokset on saatettava voimaan viimeistään 8.9.2018. Hallituksen esitystä valmistellaan parhaillaan. EU:ssa valmistellaan mm. eurooppalaisen rikosrekisteritietojärjestelmän (ECRIS) uudistamista sekä laajemmin EU:n OSA-sektorin tietojärjestelmien yhteistoiminnan parantamista. Vuonna 2018 käynnistyy myös haastava lainsäädäntötyö verkkoavaruudessa sijaitsevan sähköisen todistusaineiston rajat ylittävästä saatavuudesta. Komission säädösehdotusta odotetaan maaliskuussa 2018. Syksyllä EU-maiden päämiehet tulevat ohjaamaan sisäisen turvallisuuden, ml. rikosoikeuden alan jatkotyötä teemakokouksessaan (”Leaders´Agenda”). Unionipetosten torjumisen tehostamiseksi vuonna 2018 käynnistyy Euroopan syyttäjänviraston perustaminen käytännössä, jotta virasto pääsee aloittamaan loppuvuonna 2020. Alankomaiden uuden hallitusohjelman mukaan Alankomaat tulee 21. jäsenvaltiona liittymään uuden viraston toimintaan.

Valtioneuvoston EU-vaikuttamisstrategiasta käy hyvin ilmi demokratia-, ihmisoikeus- ja oikeusvaltiokysymysten keskeinen rooli myös EU:n ulkosuhdetoiminnassa. Tästä viimeisimpänä osoituksena on komission 6.2.2018 julkaisema Länsi-Balkan-strategia, jonka tavoitteena on uskottava jäsenyysperspektiivi ja lisääntyvä EU:n sitoutuminen Länsi-Balkanin uudistuksiin. Jäsenyyskriteerien täyttyminen edellyttää Länsi-Balkanin mailta kattavia ja uskottavia uudistuksia mm. oikeusvaltiokysymyksissä. Strategiassa todetaan mm. myös, että myös EU:n tulee olla valmis ottamaan uusia jäseniä, ml. taloudellisesti. Institutionaalisten muutosten osalta viitataan komission tuleviin ehdotuksiin määräenemmistöpäätöksenteon alan kasvattamisesta ja oikeusvaltioperiaatteiden täytäntöönpanoa koskevasta mekanismista, jota koskevaa aloitetta komissiolta odotetaan syksyllä 2018.

Valtioneuvoston EU-vaikuttamisen keskeisiin vaikuttamiskohteisiin vuonna 2018 kuuluu myös Iso-Britannian EU-ero. Unionilla ja Iso-Britannialla on reilu vuosi aikaa sopia 29.3.2019 voimaan

tulevan eron ehdoista. Tavoitteena on saada vuonna 2018 aikaan erosopimus, joka mahdollistaa Iso-Britannian järjestäytyneen ja hallitun eron unionissa. On tärkeää, että järjestely on oikeudellisesti selkeä. On myös tärkeää, että tuleva järjestely kunnioittaa EU:n oikeusjärjestelmän perusteita ja mahdollistaa sujuvan oikeudellisen yhteistyön myös jatkossa.

Suomen oikeusjärjestyksen kannalta on tärkeää, että valtioneuvoston EU-vaikuttamisstrategiassa nostetaan tänäkin vuonna vahvasti esiin tarve jatkaa työtä paremman sääntelyn edistämiseksi myös EU:ssa. EU:n legitimiteetin näkökulmasta on myös tärkeää, että strategiassa sitoudutaan jatkamaan vaikuttamista siihen, että EU ja sen toimielimet toimivat avoimesti, riippumattomasti ja hyvän hallinnon periaatteiden mukaisesti.

Nykyinen komissio on ilmoittanut, ettei se anna uusia säädösehdotuksia toukokuun 2018 jälkeen. Lainsäädäntötyön osalta Suomen EU-puheenjohtajakauden agenda muodostuu niistä vuonna 2018 vireillä olevista hankkeista, joiden valmistelu jatkuu vielä loppuvuonna 2019. Vaikuttamisstrategiassa todetaan, että Lissabonin sopimus on muuttanut käytäntöjä edellisiin Suomen EU-puheenjohtajakausiin (1999, 2006) osalta siltä osin, että puheenjohtajamaa ei enää johda Eurooppa-neuvoston, euroryhmän ja ulkoasianneuvoston työskentelyä. OSA-sektorilla Lissabonin sopimus on muuttanut käytäntöjä myös siltä osin, että vasta Lissabonin sopimuksella ns. pilarijako purettiin ja hallitustenvälisen III-pilarin muodostanut OSA-yhteistyö siirtyi tavanomaisen EU-yhteistyön ja päätöksentekomenettelyjen osaksi (ns. yhteispäätösmenettely; määräenemmistöpäätöksenteko, Euroopan parlamentin osallistuminen).

Puheenjohtajakauden valmistelujen ja toteuttamisen osalta EU-vaikuttamisenkin näkökulmasta merkityksellistä oikeusasioissa on kesäkuussa 2019 Eurooppa-neuvostossa hyväksyttävä strateginen agenda (2019-2024), loppuvuonna 2019 toimintansa aloittavan seuraavan komission työohjelman ja painopisteiden muotoutuminen sekä vuonna 2020 Eurooppa-neuvostossa SEUT 68 artiklan nojalla määriteltävät lainsäädännön ja operatiivisen toiminnan strategiset suuntaviivat vapauden, turvallisuuden ja oikeuden alueella.

Yksityiskohtaisempi kannanmuodostus vaikuttamisstrategiassa esiin nostettuihin EU-hankkeisiin tapahtuu valtioneuvoston ja eduskunnan yhteistoimintana PL 96 § ja PL 97 § mukaisesti.